

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА ФРАЗЕМ У ТВОРАХ ПЕТРА СКУНЦЯ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 28.

УДК 81'373.7:22: (572.9+81'1)

Венжинович Н. Національно-культурна специфіка фразем у творах Петра Скунця; 7 стор., кількість бібліографічних джерел – 7; мова – українська.

Анотація. Стаття присвячена опису національно-культурної специфіки фразем у творах Петра Скунця. У результаті проведеного дослідження автор доходить висновку про те, що в поезіях відомого українського майстра художнього слова репрезентована широка фразеологічна картина світу, в якій відтворено найрізноманітніші прояви буття й діяльності людини, а більшість фразем є національно-культурним набутком українського народу.

Ключові слова: фразема, фразеологічна картина світу, національно-культурна специфіка, Петро Скунець.

Нинішні наукові дослідження мовознавці все частіше спрямовують у бік антропоцентризму, коли в центрі уваги постає людина, її звичаї, вірування, дії, вчинки, характер, повсякденні проблеми, її намагання утвердитися на землі серед собі подібних. У цьому важливим для неї є необхідність володіти словом. У великому розмаїтті багатства української мови особливе місце належить фраземам, які не раз ставали об'єктом новітніх лінгвістичних студій [див., напр. 1–4]. Погоджуємося з твердженням В.Д.Ужченка про те, що «фразеологізми як знаки культури марковані культурно-семіотичною значущістю, становлять собою знаки-мікроконтексти і є ментально-структурною презентацією найрізноманітніших кодів культури. Усвідомлення людиною культурної значущості, утіленої у фразеологічних знаках-мікроконтекстах, рефлексивне. Фразеологізмам властива неоднакова деталізація різних концептуальних просторів» [7, с.149].

У науковій літературі нині представлено цілий ряд визначень фразеологізмів. Одну з найповніших, на наш погляд, дефініцій пропонує О.О.Селіванова, розглядаючи фразеологізми як «стійкі, пов'язані єдністю змісту, постійно відтворювані в мовленні словосполучки або висловлення, які ґрунтуються на стереотипах етносвідомості, є репрезентантами культури народу й характеризуються образністю й експресивністю» [5, с. 641]. Саме таке розуміння фразеологізму покладено в основу нашого дослідження текстової репрезентації досліджуваних одиниць. Джерельною базою нашої наукової розвідки слугували поетичні твори зі збірки неперевершеного майстра художнього слова Петра Скунця «Один» [6]. Його творчість – це бездонна криниця народної мудрості, акумульована, зокрема, й у стійких фразеологічних виразах.

Ми поставили собі за мету описати найбільш вагомими репрезентантами фраземіки української мови, використані Петром Скунцем у зазначеній збірці. Вважаємо таке дослідження актуальним, оскільки саме тепер, у такий непростий час, важ-

ливо зафіксувати й проаналізувати мовне багатство Скунцевих творінь, бо він, напевно, як ніхто інший, тримав гостре перо на пульсі епохи і болісно переживав про все, що відбувається в Україні. Новизна нашої роботи полягає у тому, що вона виконана в руслі новітніх парадигм мовознавчих досліджень, присвячених фраземам, а мовотворчість Петра Скунця у цій царині дотепер ще не була предметом спеціального розгляду.

Зазначимо, що багато фразем у П. Скунця відображають внутрішній світ його ліричних героїв. Наприклад: *гаряче серце* – 'схвилювана людина', *обкипівши тугою і кров'ю* – 'сильно хвилюючись, переживаючи'. У тексті: *Як моє гаряче серце рано/ зранене зрадливою любов'ю/ Чом так важко заживає рана/ обкипівши тугою і кров'ю?* [6, с. 40]; *в серці ж біль із тугою/ніби кишло змій* [6, с. 46]; *...і може, серце б скам'яніло в холодній тиші забут-тя... – тс* [6, с. 57]; *як серцем я перемерзав – тс* [6, с. 101]; *серце нині до нестями – тс* [6, с. 105]; *але прийшов таки до нас з кривавим серцем у долоні* (про Зореслава) [6, с. 510].

Із цим же ключовим словом *серце* автор використовує стійкі вирази на позначення негативних якостей людини. Наприклад: *пусте серце, брудне серце*. У тексті: *...лишили б чорні плями там/ чийсь пусті серця* [6, с.36]; *...безсилі там серця брудні/ де молодість горить* [6, с. 36]; *виливають 'серця біль'*. У тексті: *Такі любов не визнають/ і біля тих дівчат снують/ там виливають 'серця біль'/ де в посаг – дім, автомобіль* [6, с. 47].

Поцілунок Іуди – про вчинок зрадливої, підступної людини. У тексті: *І кров горить у мене на щоці/ від поцілунку свіжого Іуди* [6, с. 100].

Негативні вчинки відтворені також у стійких виразах *оббити пороги не одного шинку* – 'пиячити', *водитися з лихою славою* – 'через недобрі діла не мати поваги від людей'. У тексті: *І без сім'ї, без дружби/ Ти оббив пороги не одного шинку* [6, с. 41]; *доїти державу* – 'обкратити державу'. У тексті: *Якщо державу доїш ти/ бодай корову хочу по-*

доїти [6, с. 76].

Про товстих, самовдоволених, упертих людей: *із животами нижче ніг*. У тексті: *Я бачу їх, я знаю їх/ із животами нижче ніг/ і заступає їм живіт/ не тільки ноги – цілий світ* [6, с. 47]; *уперті осли*. У тексті: *Жити, брате, сил немає/ між упертими ослами...* [6, с. 105].

Фіксуємо також фраземи з ключовим словом *душа* на позначення почуттів, переживань людини. Наприклад: *душа болить*. У тексті: *В тобі надії наші / не збулись/ Душа болить/ Від того навіть гірше* [6, с. 41]; *душі моєї путь/ невже веде в облуду* [6, с. 42]; *не розхмарити душу – ‘переживати’*. У тексті: *Нащо марно марити/про минулі дні/ А душі розхмарити я не можу, ні* [6, с. 46]; *тріщить душа – про переживання*. У тексті: *Та біль шалений допікає гірш/ тріщить душа від беззахисних мук...* - тс [6, с. 49]; *душа вознем палає – тс* [6, с. 105]; *замкнувши душу за дубові двері – тс* [6, с. 77]; *вберегти душу – тут про недостойну людину*. У тексті: *Хтось, мабуть, від переляку/ хоче душу вберегти* [6, с. 47]; *душу купити – тс*. У тексті: *На ці гроші я б душу купив...* [6, с. 80]; *тягнути з душі, як із торби – тс* [6, с. 177]; *душі на туші нам поміняли – тс* [6, с. 399].

Про емоційно-фізичний стан людини: *Бо мені серед ночі не раз/ аж завити хотілося вовком...* [6, с. 109]; *вогонь у грудях – тс*. У тексті: *Молю! Благаю! Не співай/ Вогонь у грудях – через край* [6, с. 101]; *кров заграла – тс*. У тексті: *В молодого генерала/в струнах-жиллах кров заграла...* [6, с. 437].

Важке матеріальне становище людини відтворене у фраземі *днювати й ночувати в нестатках* [6, с. 40]. Із тим самим значенням: *коли в мене в кишені не густо* [6, с. 50].

Про тих, хто гартувався в боях, має великий життєвий досвід, автор пише: *І рвали пута, і ламали грати ...* [6, с. 121]; *хлопці в землю падали/ а життя не зрадили ...* [6, с. 263]; *... зі смертю стрічались зблизька/ школу життєву пройшли*. У тексті: *Тим, що школу життєву пройшли/ що зі смертю стрічались зблизька/Тим, що в праці відряду знайшли/я готов уклонитися низько* [6, с. 45].

У цій же строфі П. Скунець використовує стійкий вираз на позначення працьовитої людини – *в праці відряду знайшли* [6, с. 45]; *десятим потом – тс*. У тексті: *І вже коли десятим потом/ омийсь я десятій раз...* [6, с. 86]. Позитивні якості людини відтворені у фраземі *протягати з готовністю руки*. У тексті: *... справжні друзі назустріч мені / протягали з готовністю руки* [6, с. 50]. Використовує автор і загальновідомі фразеологі-

зовані вирази, на зразок: *вовків бояться – у ліс не ходити*, характеризуючи сміливу людину [6, с. 56].

Дитячий вік людини П. Скунець позначає фразею *лазити під лавою пішки*. У тексті: *Ми вже билися, хлопче, в бою/ як ти лазиш під лавою пішки* [6, с. 46]; *вісімнадцять лише віддзвеніло – ‘юнацький вік’* [6, с. 46].

Про стосунки дорослих із дітьми: *... і пустив свого сина блудом...* [6, с. 178]; *... може, дасть кропивою по голому...* [6, с. 179]; *розумієш і сам, дитваче, що сорочка своя до тіла завжди ближча. А шкура – тим паче...* [6, с. 178]. Про взаємини чоловіка й дружини: *Ти, що жив під подолом у жінки...* [6, с. 458].

Про невідворотність настання зрілості: *Хоч наступають нам на п'яти/ роки, як вороги за-кляті...* [6, с. 495].

Про суспільно-політичний рух: *І рух карпатський не змілів/ від альфи до омеги...* [6, с. 460]; *І суспільства нема, є голодне кубло...* [6, с. 499].

У результаті проведеної наукової розвідки доходимо висновку про те, що Петро Скунець у своїх поетичних творах із збірки «Один» повною мірою використав фразеологічне багатство української мови, вміло вплітаючи в канву своїх творінь неперевершені народні перлини – фраземи, у кожній із яких спостерігаємо втілення певного образу. У поезіях закарпатського майстра художнього слова відображена фразеологічна картина світу, своєрідна поведінкова модель, у якій і позитивні та негативні вчинки людини, і її характер, її стан, її зовнішність, її емоції та переживання. Відзначимо, що при творенні художніх образів за допомогою фразем постійно відчувається незрима присутність автора, який співпереживає, разом із своїми героями любить і ненавидить, іде на барикади чи дослухається до найтонших струн свого серця. П. Скунець активно використовує у стійких виразах як ключові такі слова: *земля, душа, серце, вогонь, кров, рука* тощо. Таким чином, можемо констатувати, що автор утілює ряд національно значущих українських символів у мовну канву своїх поезій, спираючись на багатотомові культурні надбання українського етносу. Разом із тим, наше дослідження підтвердило те, що П. Скунець уміло використовує і загальнолюдські надбання, зокрема, вживає фраземи, засвоєні з Біблії, з античної міфології, з художніх творів інших авторів тощо. Перспективу подальших наукових студій убачаємо в тому, щоб поглибити аналіз зібраного матеріалу за новітніми методиками, а також здійснені напрацювання використати при вивченні фразеологічного багатства художніх творів інших письменників.

Література

1. Венжинович Наталія. Фразеологічна картина світу у творах Бориса Харчука / Наталія Венжинович // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Творчість Бориса Харчука: художній літопис ХХ століття» (м. Кременець, 22–23 вересня 2011 р.). // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Літературознавство / за ред. М.П. Ткачука. – № 33. – Тернопіль: ТНПУ, 2011. – С.290–294.
2. Венжинович Наталія. Національно-культурна специфіка фразеологічних одиниць (на матеріалі англійської та російської мов) / Наталія Венжинович // Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. «Загальні проблеми фразеології» (Горлівка, 20 жовтня 2011р.). – Горлівка: Вид-во ГДПШМ, 2011. –

С. 15 – 17.

3. Левченко О.П. Фразеологічна репрезентація світу / О.П. Левченко // Мовні і концептуальні картини світу: збірник наукових праць. – К., 2002. – С. 307–315.
4. Майборода О.А. Українська фразеологія як джерело народознавства: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. А. Майборода. – Харків, 2002. – 18 с.
5. Селіванова Олена. Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія / Олена Селіванова. – Полтава: Довкілля – К, 2006. – 716 с.
6. Скунець П.М. Один: Вірші, поеми, балади, переклади, мініатюри / П.М. Скунець. – Ужгород: Два кольори, 2000. – 536 с.
7. Ужченко В.Д. Нові лінгвістичні парадигми „концепт – фразеологізм – мовна картина світу” / В.Д. Ужченко // Східнослов'янські мови в їх історичному розвитку: збірник наукових праць. – Запоріжжя, 2006. – С. 146–151.

Наталія Венжинович

НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА СПЕЦИФИКА ФРАЗЕМ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ ПЕТРА СКУНЦА

Аннотація: Стаття посвячена описанию національно-культурной специфіки фразем в произведениях Петра Скунца. В результате проведенного исследования автор приходит к выводу о том, что в поэзиях известного украинского мастера художественного слова репрезентирована широкая фразеологическая картина мира, в которой отражены самые разнообразные проявления бытия и деятельности человека, а большая часть фразем является национально-культурным богатством украинского народа.

Ключевые слова: фразема, фразеологическая картина мира, национально-культурная специфика, Петр Скунец.

Nataliya Venzhynovych

NATIONAL AND CULTURAL SPECIFICITY OF PHRASEMES IN THE WORKS OF PETRO SKUNTS

Summary. The article focuses on the description of national and cultural specificity of phrasemes in the works of Petro Skunts. As a result of the study the author draws a conclusion that the poetry of the well-known belles-lettres master witnesses about his voluminous phraseological world model, which represents various manifestations of human life and activities. The majority of phrasemes is a national and cultural acquisition of the Ukrainian people.

Key words: phraseme, phraseological world model, national and cultural specificity, Petro Skunts.

Венжинович Наталія – доцент, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови УжНУ.